

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԻՋ. ՅԱՐԻ 1912

Տարեկան 15 ֆր. ոսկի — 6 դր.:
 Վեցամսեայ 8 ֆր. ոսկի — 3 դր.:
 Մեկ թիւ կ'արժէ 1-50 ֆր. — 70 կ:

Թիի 12, Գեղեցսրբ

ԼԵՋՈՒՐԱՆՍՈՒԿԱՆ

ՀՈՅ-ԹԹՈՐԵՐԵՆԵՆԸ ԼԵՀՈՍՈՑՆԻ ՄԷՋ

տաղիը յօժարութեամբ
 թարգմանաբար կը ներ-
 կայացնենք ստորեւ
 փոքրիկ հատուած մը
 նուիրուած լեհահայ գաղ-
 թականութեան թաթա-
 րախառն քարտադին ու-
 սումնասիրութեան, որ
 հայերէնագէտ Գ. Կո-
 ֆ. Կրեւից - Գրայֆէն-
 ֆորստի հնդկաստուծիւնը

կը վայելէ: Յարգումովոր Ուսու-
 ջիւնը թուրքերէն եւ հայերէն լեզու-
 ներու ուսումնասիրութեան գաւտ
 յատկապէս իրեն սիրական մասնաճիւղ ընտրած է
 թաթարական տակաւին սո մշակ բարբառը, որուն —
 հնչուլէս յօդուածիս մէջ առջին կ'անուարկուի — հիմնական
 քերականութիւնը պատրաստութեան մէջ է, որ համե-
 մատական լեզուաքննութեան առաջնորդութեան տակ
 ինչդորոյ Նիւթ քարտադին ժայնագիտութիւնն ու ձեւա-
 կոսութիւնը պիտի հետազօտուի մանրակրկիտ եւ պիտի
 վերածուի օրէնքներու. քերականութեանս պիտի կցուի
 նաեւ թաթարերէն քանի մը կարեւոր ընթացիւններու
 քննական հրատարակութիւնը:

Այս ընդգրկած աշխատասիրութիւնը իրբեւ հե-
 տաքրորական նմոյշ քանի մը նկարագրական տեղեկու-
 թիւններ փութացած է Դոկտորը այժմէն իսկ ներկայացը-
 նել հասարակութեան Wiener Zeitschriftի միացեալ

թուոյն մէջ (Sprachprobe eines armenisch-tatarischen Dia-
 lektes in Polen, Bd. XXVI [1912], էջ 307-324), որ նկար-
 առուութեան կ'անունի համաձայնի մասնաւորապէս Լե-
 հահայոց հայաթաթար գաւառականին ժայնագիտու-
 թիւնն ու ձեւախօսութիւնը, եւ կը հրատարակուի յիմե-
 րորդ սահմանին («Ողորմեա ինձ», թաթարերէն ընթացիւր,
 տտաղաքնութեամբ եւ բազմաթիւ քնաբարձական
 ծանօթութիւններով. Այս հատուածը արտագրուած է հայ-
 թաթար Մաղմուսարանէ մե, որ կը պահուի Վիեննայի
 կայսերաքրայական մատենադարանին մէջ (Վիենն. Տա-
 շեան, Katalog der arm. Handsehr. in der k. k. Hof-
 bibliothek za Wien, 1891, էջ 3, հայ. էջ 20-21) եւ գո-
 հայերէնէ թաթարերէնի վերածած է «Լուսիկ սարկա-
 ւազ», 1690ին: Թարգմանութիւնը եղած է սորկօրէն
 հաւատարիմ, «այնպէս որ քաներու շարահատութիւնը,
 նախադասութեանց յօրինուածութիւնը եւ քայներու
 ինդրատութիւնը իսկապէս հայերէն են», (ՄՀ., էջ 315),
 առ այս իրբեւ օրինակ յառաջ կը քերնը Տաշեանի
 կազմած Վիեննայի կ. ւ. մատենադարանի Յուլյանէն
 հետեւեալ տունը. «Պահէ տէր զամենեանս ոյր սիրմն
 զաս, զամենայն մեղաւորս սատակէ ձեր — Սախլար
 պի պարզասն խայտիւրը քի սովալուրս անը. պար-
 շա եազընլըւարնը զաստար պի», (Թ. 13, Թդ.
 էջ 198):

Ուսուցչին յիշեալ համաձայն ակնարկէն միայն
 երբք թուրք (էջ 307-312) ստիպուած ենք ներկայա-
 քընել հայ հասարակութեան, այսինքն Լեհահայոց թա-
 թարական քարտադին ժայնագիտութիւնը միայն, որ
 բացործակապէս կապ ունի հայ լեզուին հետ, մինչ
 ձեւախօսական մասին մէջ (էջ 312-314) կայսերական
 մատենադարանին յարք. փոխվերատեսուչը թուրքե-
 րէն բարբառը միայն նկատի կ'անուն եւ այնպէս կը
 շարունակէ իր ուսումնասիրութիւնը, որ ընկանապէս
 հայերու համար շահաքրորական չէ. մի եւ նոյն պատ-
 մատարանութեանս զանց կ'անունը հրատարակուած
 քնազրին (էջ 315-324) վերտոյնն արտաստուութիւնը:

Հ. Ա. Վ.

Չինականացաւ Արարատի ստորոտը տարածուած հայրենիքէն մասամբ ուսու իշխաններու կողմն հետեւելով ազատական գաղթող, եւ մասամբ սելջուկներէն թուրքերու եւ անգլիներու ասպատակութիւններով բունը տարազգուած Հայքերէն մեծատարած հատուած մը, շատ փառասուլիս արգէտ տեղ գրուած էր լեհաստանի վաղեմի թագաւորութեան ընդարձակած աւազաժամաններուն մէջ, որոնց կը պատկանէին նոյն ստան նանե Գալիցիա եւ Բուկովինա¹։ Այս Հայերը իրենց հետ բերին Հայրենիքէն կրօնք եւ լեզու, եւ պահեցին վերջերը, որ ստանդակ Հայերու գեղեցիկ լեզուն էր՝ մարբ ու ջնջ մինչև գրեթէ վերջասաններոց դարու սկիզբը²։ Հայերը բազմաթիւ ուսարունկ թափարներու հետ զուգոյ զժամանակութեան յորդ ու բանուկ յարաբերութիւններու պատճառաւ, այս ժամանակամիջոցին, վերջիններուն ազգեցութիւնը այնչափ զօրացած պիտի ըլլայ, որ բոլորովն մոռցան Հայերն իրենց մայրնիկ լեզուն եւ թափարական գաւառարարառ մը ընտրեցին փոխարեն։ Այս շատ հետաքրքիր լեզուաբանական իրողութիւնը սպացուցանելու համար, որ շատ քիչ ծածմթ պիտի ըլլայ, ունինք քաղաքակրթական պատմական վաւերագրերու հոծ բազմութիւն մը։ Այսպէս, քանի մը հատը յտանք ինքնու համար, լեմբերգի վճռող մասունքը ի ընդհու Հայոց 1630էն մինչև 1641 թափարական լեզուաւ կ'արձանագրուէր³, այս պարագան կը ցուցնէ թէ գալիցիական դատարաններու մէջ ալ միւտ գործնք թափարերէն լեզուն։ Սմաթի օրինակները, որ լեհասայոց իրաւանց քննականներէր, թարգմանուեցաւ թափարերէնի։ Նոյնպէս լեմբերգի եկեղեցոյն Մկրտեչը մասանիքն արձանագրութիւնը 1636—1680 տարիներու միջեւ թափարերէն լեզուաւ կը կատարուէր⁴։ Կիեվ,

1 Այսպէս օրինակի համար 1062 տարւոյն Ռուսոյց իրաւունք իշխանին հրաւիրուեց՝ 20.000 Հայ Անի մայրաքաղաքէն եկան Ռուսաստան՝ Պալովկարներու զեմ ղրկելու համար։ Եւ պիտի հետեւաւ այլ եւս չդարձան Հայաստան։ Այլ հաստատուեցան Ղեկքի եւ յետոյ Պոդգուրկուսիներէ մէջ։ Ուսով տարածուեցան բովանդակ այն երկրն զիսւ։ 1280էն Հայերը լեմբերգ հրատեղը լեւու գանիւղեմէ կեղեմը, որ 1270ին իրեն շինած քաղաքը կ'ուզէր մտրոգայտաւ ընել։ Հայպէս այս տեղը սեպտակական վարչութեան մէջ սակ էին եւ 1379ին մեծամեծ արտօնութիւններ ընդունի եղան։ Հմմտ. Գ. Պ. աճ, Die Völkerschaften der Bukowina, սեւար. Բ. Die orient. Armenier in der B. u. Czernowitz 1890, S. 6 (— թարգ. Հ. Գ. Ա. Գ. աւել մը եւ արքան եւ, Արեւելեան Հայք եւ Պոդգուրկուս, Վիեննա 1891, էջ 3—4։

2 Հմմտ. Գ. աւել մը եւ արքան, Պատմ. գաղթականութեան յորժոյճ, Հայոց, Վիեննա. 1895, էջ 197։

3 Հմմտ. Գ. Պ. աւել, անոց 6 (— Հայքերն, էջ 4)։

4 Հմմտ. 8 աւել, 8, Յուլ. Թ. 440 (Ռաճանաւս,

Պոդոլիա եւ Վոլհինիա արեւմտեան-ուսական երեք գաւառներու համար կիեվի համարարանին մէջ գրետեղուած գիւանը կը բովանդակէ Պոդոլիկ-Վամերիցի Հայոց գաղաստանական մուրհանները, որոնք 22 հատոր կը կազմեն եւ կը պարունակեն 1560—1664 տարիները։ Այս տողովածոյնին մէջ 1593—1625 տարիներու արձանագրութիւնները զարձակ թափարերէն լեզուաւ են, որ լեհերէն եւ հայերէն բառերով խճողուած է¹։ Աւերջապէս, մինչև իսկ աղմթք լեզուն բարձրացած է թափար, բերելը, ինչպէս յայտնի կը ցուցնեն Հայքերէն թափարերէնի վերածուած ժամագիրքները, աղմթքները, վարք արարցները եւ այլն։ Հայերու հետ կըրտած եկեղեցական միութիւնը (1689) միայն թափարախոս Հայքերու մեծագոյն մասին բացաւ լեհաստան ծամրան, մինչ ուրիշները գաղթեցին Գեպի հարաւ²։

Ընդարձակ գրութեան մը, որ նուիրուած է, որչափ գիտեմ, լեհասայոց ցայժմ չուսուծածատրուած թափարական գաւառարարառ ուն ուսուծածատրութեան եւ որ ընդ Հուպ լոյս կը տեսնէ, կը ցանկամ այստեղ աւ այժմ քանի մը նկարագրական տեղեկութիւններ հարողով զմեզ հետաքրքրող գաւառականին ձայնագիտութեան մասին։

Հայ-թափարերէնը, համառուութեան համար սյապա կ'անուանեն՝ այսուհետեւ լեհասայոց թափարերէն բարրառը, ծաղկեցաւ, ինչպէս վերին ակնարկեցանք, զլեւտորաբար 16 դարուն եւ 17-ին առաջին կիտուն։ Այս պատճառաւ հետաքրքրական գաւառականիս ուսուծածատրութեան համար ձեռագրական տասնը միայն ունինք ձեռքերնիս։ Բայց որովհետեւ Հայերը իրենց փոխ առած թափար բարրառ գրի անցընելու համար հայերէն գրերը կը փորձած էին, այսու բաւականչափ վտաւհութեամբ հայկական ձայնայիններով կրնանք վերականգնել հայ-թափարերէնի հնուցմը։

Հայ-թափարերէնի ձայնական դրութիւնը կամ աստաղը կը կազմեն չորս կոկորդային (խիտտ) — a, o (o), u, y — եւ երկու քմային (կակուղ) ձայնաութներ — z (z) եւ i. Առաջինները հայերէն կը տասնադարձուին՝ a, o (շատ քիչ a)

գիրք եկեղեցոյց Հայոց լեմբերգի, յամեն 1636, Motryka Kosciola, Omińskiego Lwowskiego ab anno 1890).

1 Հմմտ. Գ. աւել մը եւ արքան, անոց, էջ 232։

2 Հմմտ. A. Fieker, Hundert Jahre (1775—1875) Statistische Monatschrift, մէջ Ա. տարի, Վիեննա 1878, էջ 408, ծան. 20։

ու եւ ք, իսկ վերջինները՝ եւ փ¹, Չկան հոս ընդհակառակն զանազան թուրք-թաթարական գուռաբարբառներու մէջ երեւան եկող ծ եւ ւ ձայնաորները, որոնք ոչ թէ — ինչպէս օրինակի համար Գալղիայի թաթարական ուրիշ գուռաբարբառի մը մէջ (Հալիբեան վարտապաներու) — էի եւ իի ստամոսական հնչուած առած են², այլ իրենց օ եւ ւ կոկորդային բացականչերուն (Divergent) տեղի տուած են: Կոկորդային ձայնաորներու այս գերիվերութեան միակ հիմը հոն էր հանգչի որ Հայերը, որոնք իրենց մայրենի լեզուին մէջ ծ եւ ւ չունէին, չէին կրնար բնականաբար այս կրկին ձայնապնդերը դիրարաւարտաբերել:

Յիշատակութեան արժանի ուրիշ հետաքրքրական երեւոյթ մըն ալ կ'ընծայէ մեզի գրութեան մէջ ք ձայնաորին յաճախադոյն անկումը: Կը հանդիպուք օրինակի համար իրբը (իրբը), սուլ, ասուլ, ասուլ, ետուլ եւ այլն բառերու, որոնք ըստ ինքեան իբրբը, սուլ, ասուլ, ետուլ պէտք էին արտաբերուիլ: Այս բաղաձայնութիւնները, զորոնք թուրք-թաթարական տեսակետով անկարելի է բացատրել այնու կը մեկուսին որ ք ձայնաորը երկարացան տեղ կը գրուէ հայերէնի մէջ: Կայրենի հայերէն լեզուն բառի մը սկիզբը կամ վերջը ունի բաղաձայններու կուտակներ, ուր յետոյ արտաբերութիւնը զիրարանջու համար բառատեղիքն՝ առաջին բաղաձայնէն ետքը, իսկ բառավերջին վերջին բաղաձայնէն յետոյ ք մը կը ներմուծուի որ սակայն գրութեան մէջ նկատի չառնուիր: Թաթարներէի մէջ ալ ի հակառակէն այս ուղղութեան հետեւեցան Հայերը, երբ առաջին բաղաձայնէն յետոյ կը վերջնութեան հետք, երբեմն նաեւ թաթարական ձեռի մը բառադիրքին եկող ք տառը, գրութեան մէջ դուրս վտարեցին: Ըստ որում իրենց հայերէն մայրենի լեզուն վարժ էին արդէն՝ այս վտարմամբ յետոյ կ'եկան բաղաձայնութիւնները՝ գրութեան մէջ անտեսուած ք տառին ներմուծմամբ լուծելու եւ ամբողջու: (Ը), ի նման անկում մը նոյն իսկ այն ատեն տեղի կուենայ, երբ ինքզոյ նիւթ ըստի մը մասնիկներ կու գան կը տարին, զ. օ. սուլուրը արտաբերուած սուլուրը, ետիւլը ք ետիւլը:

Հայ-թաթարներէի մէջ ձայնաորներու ներդաշնակութեան մասին խոսք բանալ կարելի չէ: Ըստ որում մի եւ նոյն արմատական ձեռի մէջ կրնան թէ կոկորդային թէ ք մայրին ձայնաորները երեւան գալ. զ. սուլ — սուլք, ասուր, էյ — Տէր, որիւն — խոր, պէտք — բանակ, զօր. մի եւ նոյն ք մասնակները կը տիրէ նաեւ մասնիկներու բարբառութեան միջոցին, երբ մասնիկները ստեղծ կոկորդային ձայնաորներ կ'ունենան, մինչ արմատ-ձեռները ք մայրին կը ձայնաորին եւ ի հակառակէն: Սակայն կը այնպէս կարելի է ձայնաորներու ներդաշնակութիւն մը հետադարձել, եւ այս մասին հետեւեալը միայն կը բազմամ ծանուցանուի: Արմատ ձեռներու մէջ օ (-) հնչելը գրեթէ միայն առաջին վանկին մէջ երեւան կու գայ, իսկ ու մեծաւ մասամբ այն ատեն միայն կը հետեւի, երբ օ (+) մը կամ ու մը կը կանխէ: Չարտուգութիւն մը միայն կը կազմէ վերին արդէն յիշուած վերջնական կարգը, իսկ պարս. եւ արաբ. ձեռներու ձայնաւորաց ներդաշնակութեան մասին կարելի է գրեթէ ճիշդ այնպէս խօսիլ, ինչպէս Հալիբեան կարայաներու թաթարական բարբառի մասին¹. Այսինքն հայ-թաթարներէի մէջ ալ ք մայրին լեզուի կոկորդային անցումը կարելի է հաստատել ընդհանրապէս:

Բաղաձայնական ստազմին գալով, պէտք էր, որովհետեւ Հայ-թաթարներէ հայերէն գրերը կը գործածէին. մասնաւորաբար Հայ Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, որ պայմուտցիկներուն հնչման արժէքը հաստատել², առ այս երկու առաջնականք միջոց ունիք մեզի արամադրելի. առաջինն է յիշուած պայմուտցիկներու արժէքը Լեհահայոց հայերէն մայրենի լեզուն մէջ: Հոս Ա չ'առ ետն է³ համաձայն հին հայերէնի նուրբերը փոխուած են համապատասխան մի-

der kais. Akademie der Wiss., phil.-hist. Klasse, Bd. 148 (Abb. I), S. 4.

¹ Հմմտ. J. v. Grzegorzewski, ակգ, էջ 16:
 Յինչպէս ծանօթ է նոր հայերէնը կը բաժնուի երկու զլեւտ. որ իւրի, արեւելեան եւ արեւմտեան հայերէնի, որոնք հիման տեսակետով կրկին հայերէն նայեցողութեան համաձայն կը զանազանուի իրարմ: Ըստ որում արեւմտեան հայերէնի մէջ հին նուրբերը՝ Բ, Գ, Դ, Ե, Զ համապատասխան միջիններու, իսկ հին միջինները՝ Գ, Դ, Ե, Զ համապատասխան նուրբեր. փոխուած են, մինչ արեւելեան հայերէնը պահած է հին հնչումը: Հմմտ. Կարսոս, Historische Gramm. des Kilikisch-Armenischen, Strassburg, 1901, էջ 1 (= թրգ. Հ. Թ. Ա. գ. բ. Կ. Թ. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. 1900, էջ 215):

² Հմմտ. Ա չ'առ ետն, Classification des dialectes arméniens, Paris 1900, էջ 79 (ն ս. Ե) Հոյ բարբառապատասխանիւն, Մոսկուա եւ Նոր - Ղարախիւն 1911, էջ 271:

¹ Արդէնու տարբարբեր մէջ է կարճ կամ միջակ օ (- օ), պէտք էրք ընդունիլ որ եւ թաթարներէի մէջ Հայերը աւելի բաց արտաբերած են:
² Հմմտ. J. v. Grzegorzewski, Ein türk.-tatar. Dialekt in Galizien, Wien 1893 (Sitzungsberichte

ջաններու, իսկ Տին Տայերէնի միջանկերը
 Տամապատասխան նուրբերու, ք, փ, ք, ի, ճ,
 ր, ր կը հնչուին ք, Կ, է, ց, յ, ծ, մ. Երկրորդ
 նպասան է Տայ-թաթարերէնի մէջ աւանց
 բացառութեան կիրառուած հնչման այն օ-
 րէնքը, որ նման ռափորէն թուրք-թաթարե-
 րէնի մէջ ալ կը նշմարուի եւ՝ է՝ ձայնեղ սկզբնա-
 վանկ մը արմատական ձայնեղ վերջնավանկի մը
 կը հետեւի, իսկ ձայնազուրկ սկզբնավանկ մը՝
 միայն ձայնազուրկին: Հնչման այս էական
 օրէնքը կ'իզգրակացնենք օրինակի Տամաք գոչ-
 ք եւ մէքո կրկին բառերու համեմատու-
 թեանէն. այս բառերէն երկուքն ալ ներգոյական
 են՝ կազմուած քո եւ քո մասնիկներով, որոնք
 կցուած են գոչ, «գուխ», եւ մէ, «նս, արմատնե-
 րուն: Որովհետեւ գոչ ձայնազուրկ կը վերջանայ,
 հետեւեալք Տոս արմատին յարորդող քո մաս-
 նիկը միայն ձայնազուրկ կարելի է արտայայտել,
 որ է ք = է, ընդհանգառակն մէի մէջ, որով-
 հետեւ ն ձայնեղ է, ներգոյականի մասնիկը կը
 կերտուի որով = մ. Եւ ասկէ կը հետեւի որ Տայ-
 թաթարերէնի մէջ վերոյիշեալ պայմանցիկներու
 նկատմամբ արեւմտեան աշխարհաբարի արտա-
 բերութիւնն է որ կ'արժէ, ուրեմն՝ ք, փ, ք, ի,
 ճ, ր, ր = ք, Կ, է, ց, յ, ծ, մ. Այսու Տայ-թա-
 թարերէնի մէջ բազմաշնչական սասաջը կը
 կազմեն՝

1. -) հնչունազուրկ (խիտ) բաղաձայններ.
 ի (չ), ք (Կ), ք (Պ), « (Տ), շ (Տ), ֆ (Ֆ),
 յ (տ), ք (ք).
- բ) հնչուն (կակուղ) բաղաձայններ.
 շ (Պ), ի (Պ), ճ (Յ), ր (մ), ր (ն), շ (Ձ),
 ծ (Ձ), ծ (մ).
2. երկու ձայնաւոր-բաղաձայններ -; լ (v)
 եւ յ (j).
3. հնչեղ բաղաձայններ ր (m), ր (r), լ (l),
 ն (n).
4. շնչական հ (h).

Ներքինգուային հնչունազուրկ շնչական ին (չ)
 մեր բարբառը թուրք-թաթար. բառերու մէջ

1 Հմտ. G. Jacob, Zur Gramm. des Vulgär-
 Türkischen ի ZDMG. Հտր. 52, էջ 715:
 2 Բառի մը սկիզբը ձայնաւորն յառաջ յն կը փո-
 փոխի եւ, որ շատ անգամ՝ նոյն իսկ երկ անգ կը գործա-
 ծուի: Ի՛ր հնչման արժէքը բառակազմին անփոփոխ պա-
 հելով:
 3 Չոս կը վերաբերի նաեւ հնչունազուրկ յն որ սա-
 կայն միայն հայ. բառերու սկիզբը հի համարժէքը հնչուն
 ունի:

Թէ՛ բառին սկիզբը Թէ՛ մէջն ու վերջը կը գնէ
 հոն, ուր թուրք-թաթար. ուրիշ գաւառաւորա-
 բառներու մէջ կը գտնենք Յ (Կ)¹, Հնչունազուրկ
 ֆ (Կ), ք (Պ), ք (Պ) գրերու համար ստեպ կը
 գործածուին + (Կ¹), Խ (Է¹), ֆ (Պ¹), յ (տ), ծ (մ)
 եւ ց (Յ) ատամնական-լեզուայինները միայն Տայ-
 երէն բառերու մէջ կու գան, իսկ հնչուն շնչա-
 կան ծ (Ձ) տառը թուրք-թաթար. բառերու մէջ
 ընտա գոյութիւն չունի. « րնի փոխարէն, զիտա-
 ւորաբար հնչուն շնչական շէն յառաջ կը գրուի
 հայերէն « նայ տառը: Ի վերջոյ հետաքրքրա-
 կան է որ հնչունազուրկ թուրք-թաթար. շ ձն
 սեղ կը գրուի հայ. շշական նուր շ (Յ), կա-
 րելի է նմանգրել ուրեմն Թէ՛ թուրք-թաթար.
 ճ սովորաբար քիչ մը շշական արտայայտուած
 է՝: Ընդհանգառակն Տայ-թաթարերէնի մէջ կը
 պակտի թուրք-թաթարական սասաջը նուն, ը,
 որ միշտ բացական ՚ի հետ փոխանակուած է:

ԴՆՏ. ՔՐ. Յ. ԳՐՈՂԻՏ-ԳՐԱՅՓՆԱՆՈՐՈՍ
 Թարգմանիչ է. Ա. ՉԱՐԻՍՆՆՍՆ

Գ Ո Ս Ս Ն Վ Ա Ն

ՎՐՈՎՈՆ ԲՈՎՐՈՑՈՒՆԵՍՈ ՔՈՎՈՒՐԷ
 (Ընդունելութիւն)

9. Երբ Մրուան բ. Մուհամմադ, Հեշմէն՝
 Աեթ Հարաշիի (Սայխ բ. Ամրալ Հարաշի) տեղ
 Հայաստանի ստեփական անուանուեցաւ եւ Գունի
 եկաւ (114 շ.ճ. = 732 յ. ք.) « յանդիման ին-
 նէին նմա նախարարը Հայոց. եւ իստի ընդ նոսա
 բանիք խաղաղութեան. եւ կոչէ առ ինքն զԱշոտ՝
 որդի Ասապայ ի տանէ Բագրատունեայ, եւ ասոր
 նմա իշխանութիւն պատրիսթեան ի վերայ աշ-
 խարհիս Հայոց հրամանաւ Հեշմայ, եւ բազում
 պատուով պատուեր զնա: Ղեւնդ 143 յլ.:
 Մրուան Բ.ի ամբարպետութեան ժամանակ (745—
 750) Աշոտ՝ Գրիգոր Մամիկոնեանէն, որ Ալիսո Բ.ի
 սպանուակն (744) Ետքը Նմինէն գարձած էր, վեճե-
 ինչորութեան համար կոչուեցաւ: սիւր Աշոտայ
 կարեալ զիշխանութիւն ամս տասն եւ ետքին փա-
 աւորապէս պատուով քան զսառաջինն: որ նախ
 քան զամենայն իշխանսն, որ յառաջ քան զնա,

1 Նշն բաղաձայնին կուսաներէնի մէջ գրուած
 նման զերբ մասին Հմտ. Kuun, Cod. Cum. Budapest
 1880, էջ XCIV. Է:
 2 Հայ-թուրքերէնի մէջ ալ Շ միշտ հայ. լով կը
 տառադարձուի, Հմտ. իմ Studien zum Armenisch-
 Türkischen Aussprache. Թիւնս ի Sitzungsber. der kais.
 Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 1912.
 III. Abh. էջ 5: